

”Sverige har slutat undervisa.” Så förlorade lärarna sitt yrke

Foto: Beatrice Lundborg Läraryrket har en unik position. "Det är det enda som är konstnärligt och maktutövande på samma gång" skriver Maciej Zaremba.

Högkompetenta ämneslärare som drar sig fram på vikariat och visstidstjänster. Rektorer och lärare som saknar utbildning och behörighet. I dag fortsätter Maciej Zarembas reportage om den svenska skolan med berättelsen om hur läraryrket avprofessionaliseras.

Lärarnas Organisationer

Vid tidpunkten för beslutet om skolans kommunalisering fanns tre fackliga organisationer. 1. Lärarnas riksförbund, som organiserade de högt utbildade gymnasielärarna i första hand och ingick i Saco, 2. Sveriges lärarförbund (låg- och mellanstadielärarna samt förskolan) och 3. Svenska facklärarförbundet, båda inom TCO.

År 1991, efter beslutet om skolans kommunalisering, gick de två senare organisationerna samman i Lärarförbundet. Lärarnas riksförbund har cirka 85 000 medlemmar.

Lärarförbundets medlemmar

På sin kongress 2007 beslutade Lärarförbundet att härnäst kalla också daghem och fritidshem för skolor. Därmed skulle förbundets alla medlemmar som arbetar där benämnas ”lärare”. Enligt samma dokument anses ”elev” beteckna såväl ett barn på dagis som en

student på universitetet. Syftet sägs vara att ”markera och politiskt flytta fram positionerna för dessa skolverksamheter”.

Läraryrkesförbundets Henrik Westerman uppger att man saknar statistik över medlemmarnas utbildning. Men av de 230 000 arbetar cirka 100 000 på någon form av skola, inte nödvändigtvis som lärare. 78 000 finns på dag- och fritidshem, 28 000 är studenter, cirka 25 000 pensionärer, 6 000 är skolledare. Enligt Läraryrkesförbundets språkbruk ingår alla dessa i ”läraryrkesprofessionen”.

Rektorernas yrkesbakgrund

Skolverket kan inte ge några uppgifter om de 8 000 svenska rektorernas meriter. Men de 200 som för närvarande genomgår rektorsutbildningen (30 högskolepoäng fördelade på 10 p skoljuridik, 10 p mål och resultatstyrning, 10 p ledarskap) har besvarat en enkät. Enligt den har 58 procent läraryrkesbakgrund 17 procent är förskollärare, 4 procent fritidspedagoger, 16 procent har annan bakgrund, exempelvis socionom, psykolog, syokonsulent, yrkesvägledare, civilekonom, civilingenjör, officer. Fem procent har inte svarat.

Litteratur:

- ”Kommunaliseringen av skolan” (Ekerlids förlag 2011).
- Hans Albin Larsson: ”Skola eller kommunal ungdomsomsorg” (SNS 2002).
- Camilla Löf: ”Med livet på schemat. Om skolämnet livskunskap och den riskfyllda barndomen” (Malmö högskola 2011).
- Gunnar Ohrlander: ”Den gudarna älskar. Konsten att överleva som lärare” (Optimal 2009).
- Jonas Olofsson: ”Krisen i skolan” (Borea 2010).
- Johanna Ringarp: ”Professionens problematik” (Makadam 2011).
- SOU 2008:109 ”En hållbar lärarutbildning”.
- SR ”P 1 Kaliber”, två program om livskunskap:

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1316&artikel=4175774>

Hem till skolan

- Läs fler artiklar i serien
- [”Det är ingen vacker syn.” Så tog teknokraterna kommandot över skolan](#)
- [”Man måste låta rätt gå före galet.” En skolas kamp mot överheten](#)
- [Den glömda läraren](#)
- [Maciej Zaremba: ”En förolämpning mot barnen.” Så sänkte skolan kraven på läskunnighet](#)
- [Så vandaliserade kommunen en skola](#)

 Annons:

Det här kan inte sluta bra, tänker jag. ”Formellt–informellt språk”, står det på tavlan. Nu skall skillnaden förklaras för femton morgontrötta herrar från Nordafrika och Asien. Vi är på ett yrkesgymnasium, de skall bli elektriker. De flesta bor i Rosengård, tuff uppsyn, knagglig svenska. När lektionen börjar vet de inte vad ”informell” betyder.

När timmen är över sitter jag omtumlad kvar. Denna svensklärare hade tagit med sig klassen till Malmöoperan. Fyra timmar ”Madame Butterfly”! Och nu analyserade elektrikerämnen hur makt och status förmedlas genom språk, kropp och kläder. Utstrålar man självrespekt om man smyger fram som flickan Suzuki? ”Nej, man såg att hon var – vad heter det?” ”Tjänarinna.” Läraren frågade ut dem om publiken var vardagsklädd. ”Varför inte?” Någon hade tydligen undrat vad ungdomarna gjorde där. ”Så intressant!” Hon fick dem medvetna om vad de signalerar med sina kepsar och sitt språk, lockade dem att ta fram exempel på språknivåer, skillnaden mellan formellt och förföriskt tal, hon fick dem att skratta åt sig själva.

Det var helt enastående: genomtänkt, dramatiskt, drabbande. Vuxet tilltal, teaterdiktion, få ord men noga valda, och vilket gehör sen ... hon uppfångade varje mumlande försök till ett svar. ”Ja, min herre?”

Ja, er reporter satt tårögd under en svensklektion. Den var en kärleksakt. Elisabeth Beausang hette läraren, på Universitetsholmens gymnasium i Malmö. Efteråt, när de spikar elrör, ber jag om recensioner. ”Elisabeth? Hon är häftig. Respekt.” Och Puccini? ”Inte min musik.”

Jag berättar om Elisabeth Beausang eftersom sådana lärare börjar bli sällsynta. Hon är disputerad (antikens kultur och arkeologi) och har en lång erfarenhet. Jag antar att skolorna står i kö? Nej, hon drar sig fram på vikariat och visstidstjänster. Hög kompetens tycks numera vara till nackdel. En lärare med så stark ämnesidentitet lär inte gå med på att ”kvacka” i allehanda ämnen. Redan det gör henne olämplig på varannan skola. För övrigt kan det bli misstämning om hon tvingas ta råd från en fritidspedagog som kommunen upphöjt till rektor.

Handen på hjärtat: Hur många av dagens ”områdeschefer”, eller vad rektorer nu kallas, längtar verkligen efter att få städsla en Stavros Louca, pedagogstjärnan från tv-serien ”Klass 9 A”? Inte värst många, är jag rädd. Vilket förklarar varför skillnaden mellan Sveriges bästa och svagaste lärare nog aldrig varit större. Jag har inte sett den aspekten av skolsegregationen diskuteras offentligt: när de bästa lärarna söker skydd på skolor där deras integritet respekteras blir de övriga utan goda förebilder. Och då kan det bli så här illa:

”Spotta ut tuggummit och anteckna. I dag skall vi tala om drama. I varje drama finns en huvudperson. Vi förkortar HP. Det kommer på provet. En berömd dramatiker heter Artistoteles. Kan nån säga vad han var?” ”Turk, nej grek!” ”Bra!”

”Jag tror att det fanns en grekisk gud som hette Ares”, säger Khaled. ”Nej, Khaled, nu är du fel ute.”

Hjälp, vad skall reportern göra? Desavouera läraren? De är arton stycken i klass 8, de flesta bryter, har nog varit med om livets dramatik. Den kvinnliga läraren sneglar på sin fusklapp: ”I en film är HP central. I varje film finns en hjälpare som hjälper HP att genomgå en förvandling. Det kommer på provet. Handlingen...” ”Ursäkta, vad är handling?” frågar Khaled. Nu, tänker jag, har hon sin sista chans. ”Det får du slå upp.”

Hon går på med gäll röst, hör inte vad de svarar. En kvart till och jag blir till störningsmoment i denna klass. Men de lyssnar lydigt och antecknar, de skall ju få betyg.

Långt därifrån, en helt annat skola, yrkesgymnasium. Två av tolv sover med huvudena på bänken. Fem småviskar med varandra. Och så har vi de tre som går ut och in var femte minut, smällande med dörren. Men ibland svarar de på frågor: ”Vad uppfann Galvani?” ”En elektrisk dildo!” ”Vad finns inuti ett fickbatteri?” ”En blondin.” ”Hur många volt...” ”Vet inte, glömde hjärnan hemma.”

Bakvända kepsar, hånfulla flin. Vem släppte in dessa slöfockar på en svindyr utbildning? Men när jag pratar med dem efteråt är de hövliga och snabbtänkta. Jag får ett infall, går tillbaka och bläddrar i uppgifterna som de lämnat in före lektionen. Kepsarna hade rätt på alla frågor! Det var slöheten i lektionen som var en skymf mot deras utförsåvor.

Tv-tittarna satte nog i halsen när de i tv-serien ”Klass 9A” upptäckte hur handfallen, psykologisk eller okunnig en lärare kunde vara. Serien har väckt starka känslor. Det är förståeligt. Inget oproblemiskt grepp att låta oskickliga lärare utgöra fonden för de bästas konster. Men dramaturgin gjorde tydligt att det är Läraren som allting hänger på. Så sänd en öm och tacksam tanke till de tappra magistrarna på Mikaelsskolan, som offrat sig för andras synder, på det att vi skall se klart. Vill någon sända blommor är adressen Hjalmar Bergmans väg 3, 315 20 Örebro.

För andras synder, skrev jag. I ett av avsnitten hörs Stavros Louca säga att vore han förälder, skulle han stämna denna skola som lärt barnen så litet.

Vem skall lärarna stämna? Sin egen skolgång? Staten? Eller kanske sin egen fackförening?

Sten Arevik är universitetslektor i didaktik. I den kapaciteten har han under femton år besökt över två hundra skolor. Av de tusentals lektioner han bevittnat var det bara var tionde som gjorde skäl för namnet, säger han. Där läraren hade en struktur och ett genomtänkt syfte med lektionen, gestaltade ett problem, lockade eleverna att pröva tankegångar, kittlade deras hjärnor. De övriga seanserna var varianter på grupparbeten av skiftande kvalitet. ”Sverige har slutat undervisa”, säger Arevik. ”Det är ett förfärligt slöseri med lärarkraft och ett ofattbart svek mot dem som skolan påstår sig vilja hjälpa. Det är just de barn som har minst bildning hemma som har störst behov av struktur i klassrummet.”

Hur blir man lärare i kommunalskolan? Peter blev det år 1997 genom ett tekniskt fel. Han råkade befinna sig på Arbetsförmedlingen just när någon skola letade vikarier. Datasystemet var trasigt, så förmedlaren kunde inte se att tjuugoåringen inte var färdig med gymnasiet. I tre år vikarierade Peter i alla ämnen på skolorna i norra Stockholm. Sedan tog han lärarexamen. Men fortsatte att ”kvacka”, vilket är skolspråk för att lära ut ett ämne man inte kan. Religionsläraren tar engelska eller tvärtom. På papperet ser det ut som om skolan hade behöriga lärare. ”Men jag var aldrig behörig i klassrummet.” Under sex år avverkade han ett tiotal skolor, ingen frågade om hans examen.

”När jag berättar för kolleger i utlandet att vi låter vem som helst driva en skola, att skolan får anställa vem som helst för att undervisa, att lärare inte nödvändigtvis behöver kunna ämnet, att ingen central kontroll finns av kunskaperna annat än i svenska, matte och engelska och att skolinspektörer när de väl kommer bokar tid två veckor i förväg – då tycker de att vi är galna.”

Peter är inte lärare längre. Han stod inte ut med bedrägeriet, säger han. Det skulle krävas en separat artikel att referera hans exempel på sveken mot eleverna: låtsasämnen, låtsaslärare, låtsasbetyg. ”En kollega godkände en hel klass i naturkunskap som varken kände till evolutionen eller hört Darwin nämnas. Han koncentrerade sig på ’miljön’.”

Liksom alla lärare i hans ålder är denne Peter mest bitter på lärarhögskolan. Han trodde att han skulle få lära hantverkets hemligheter. Hur man komponerar en lektion, förklarar abstraktioner, bemöter en provokation eller får i gång en tankspridd klass. Men just detta hade lärarhögskolan inte på programmet. Och nivån var sådan att man kunde klara av studierna parallellt med heltidsjobb. Examinationen bestod i att han lämnade in uppgifter han gjort hemma. Peter säger att det var möjligt att bli lärare utan att någonsin ha provat på att undervisa. Det var som att få ut körkortet utan körlektioner.

Kan det verkligen stämma? Sten Arevik bekräftar. Han har undervisat på Lärarhögskolan i Stockholm tills den ”gudskelov” stängdes 2007. När han började 1994 liknade den ännu en professionell utbildning. Det fanns nivåer (progression) och en hel del metodik. Sedan upplöstes allting i ett myller av hundratals småkurser, somliga infantila, andra teoretiska bortom all rimlighet. Och metodiken utmönstrades till den grad att det kring 2006 kunde inträffa att lärarhögskolan släppte ut lärare som aldrig stått framför en klass. ”Lärare” var för övrigt ett ord på utgående. Man talade om ”vuxna i skolan”, som om det var dagis det handlade om. Också ”undervisning” ansågs ge fel signaler. Det hette ”verksamhet”.

”Alla som kunde fylla i en blankett kom in, många kom ut utan att kunna mer”, minns en lärare sin utbildning. Omdömet har bekräftats av en hel utredning. ”En hållbar lärarutbildning” (SOU 2008:109) tecknar bilden av lärarskolorna (dock inte alla) som akademisk slum. Utredaren Sigbrit Franke noterar särskilt att lärarstudenterna lider av ett speciellt handikapp. De har svårt att skilja mellan vetenskapliga och politiska texter.

Jag påminner om detta på det att vi blir varse den svenska lärarens övergivenhet. Om en magister inte kan sitt ämne eller verkar ha valt fel yrke, bär någon ett ansvar för att hon skickats ut i detta skick. Lärarutbildarna, helt uppenbart. Men inte bara de.

Kravet att avprofessionalisera läraryrket kom från flera håll. Från Kommunförbundet, som länge velat slopa alla krav på behörighet (man ville ha lärare som var mer flexibla), Lärarförbundet, som önskade att förskollärare och gymnasielärare skulle ha samma examen

(det skulle höja de förras status), samt från akademiska experter, som menade att undervisning var av ondo. Barnen skall söka kunskap själva, varför läraren bara tog skada av att bli undervisad i undervisningskonst. Jag återkommer till dessa experter.

Usel utbildning är dock någonting som den enskilda kan avhjälpa. Man kan studera utomlands eller lära av kolleger. Utarmningen av pedagogiken var ett hårt slag mot läraryrket, men långtifrån det värsta.

Ingen människa med förnuft i behåll skulle komma på tanken att utfärda föreskrifter för hur författare skall berätta eller skådespelare gestalta sina roller. Konsten utforskar okänd mark och åtnjuter därför aningen starkare skydd i lagen än andra mänskliga uttryck. En annan grupp vars integritet värnas i lagstiftningen är utövare av offentlig makt.

Just därför intar läraryrket en unik position bland professioner. Det är det enda som är både konstnärligt och maktutövande på samma gång. Det finns ingen standardlösning på hur man gör begreppet ”tolerans” levande för en grupp elever. Men effekten av lärarens konstantverk på Kalles kunskaper skall samma lärare betygsätta, vilket kan påverka Kalles väg i livet.

Därför var det som hände 1991 en kulturrevolution. Kanske bäst att göra det åskådligt.

Vi skriver 2009. En myndighetsperson sitter på tåget mellan Karlskrona och Växjö och talar högt i telefon om kriminella handlingar som en underordnad skulle ha begått. Skildringen är så rik på personuppgifter att passagerare kan identifiera både talaren och vem hon pratar om. Vad tror ni händer? Avsked på grått papper? Åtal för brott mot tystnadsplikt? Ja, ganska säkert, om myndigheten varit statlig.

Men den var kommunal. Det var skolchefen i Karlskrona som talade om en rektor. Inte så lämpligt, fann kommunen, men inte heller så graverande att förtroendet gick förlorat. Hon fick sitta kvar. (Först ett år senare, efter en liknande incident, fick denna chef lämna sin post, dock med ordentligt vederlag.)

Det här är inte anekdotisk evidens. Det är skillnaden mellan statlig och kommunal myndighetskultur. Den förra är impregnerad med principer om likabehandling, opartiskhet, rättssäkerhet, integritet. Den senare är van att laga efter lägligheten. Skillnaden framgår av statistiken: det är oftast kommuner, inte staten, som får sina beslut överprövade av domstol.

Mycket riktigt var just denna kulturskillnad det starkaste argumentet mot kommunaliseringen av lärarkåren. Skulle lokalpolitikerna respektera läraryrkets egenart? Tjugo år senare skriver Niklas Stenlås (vid Institutet för framtidsstudier) att kommunerna inte ens accepterade att lärare var ett kunskapsyrke. Det var ett jobb, vilket som helst. Och man lyckades faktiskt riva praktiskt taget alla skydd för lärarens integritet: anställningsskyddet, behörighetskraven, ämnenas timplaner, antal timmar man tvingas undervisa.

Betrakta den svenska paradoxen. Tjugo år efter reformen åtnjuter en journalist på en privat tidning starkare skydd mot påtryckningar än läraren/ämbetsmannen i den kommunala skolan. Det händer säkert att någon tubbas till att sockra recensioner eller påtvingas uppdrag man inte klarar av. Men väljer man att ställa till skandal – blir det skandal. I skolans värld verkar skandalen numera vara det normala. Låt mig bara ge några av det hundratal exempel på lärarens nuvarande ställning som vänliga läsare skickat in.

- Engelskläraren kallas till rektorn som kräver att en viss elev skall få VG. Annars är det risk att flickan flyttar till en annan skola. Läraren vägrar. Hon blir anklagad för att ”inte se eleven”, ”motverka skolans mål”. Rektorn är säker på att eleven förtjänar VG. ”Hur kunde han bedöma det, han var ju idrottslärare. Tur att det finns nationella prov. Eleven blev knappt godkänd.”
- På ett gymnasium i Bohuslän har man sedan 1997 inte haft en enda rektor som var behörig att undervisa på skolan. En var syokonsulent, en annan servitör (förlåt, ”serveringslärare” från en restaurangskola). Och ansvarade för naturvetarprogrammet.
- År 1995, Örnsköldsvik. En svensklärare får anställning på villkoret att han också undervisar i matematik på högstadiet.
- I akt och mening att höja betygsnivån får eleverna på en Stockholmsskola göra proven hemma. Lärarna förväntas hålla tyst om saken. Det gör de också. Det är föräldrar som slår larm.
- En lärare på lågstadiet (Stockholm) anser att två elever behöver extra stöd i läsinläring. Detta används mot henne vid löneförhandling. Hon arbetade ”exkluderande” i stället för ”inkluderande”.
- En elev är missnöjd med VG i svenska och undrar om läraren menar att hon, läraren, är bättre på texttolkning än eleven. När läraren svarar ja på frågan blir hon uppkallad till rektorn för att förklara sitt beteende. Hon har kränkt eleven, anser rektorn.
- Och så det mest fantastiska: ämnet livskunskap. Tonåringar har uppmanats av sin lärare att inför klassen bekänna om det finns alkoholism, psykiska sjukdomar eller annat traumatiskt i familjen. Eller om de blivit våldtagna. Hur det kändes, liksom.

En lärare som borde söka vård? Nej, ett nytt ämne. Eller, rättare sagt: en affärsprodukt som hundratalet kommuner inhandlat och gjort obligatoriskt. ”Livskunskap” finns inte i någon läroplan, saknar stöd i forskning. Enligt ”P 1 Kaliber”, som lyft fram skandalen, händer det att barnen inte får betyg om de vägrar lufta sina trauman inför klassen. Eller inte vill delta i ”sänkkningsövningar” där de av läraren uppmanas att förnedra varandra, en upplevelse som anses höja deras ”sociala kompetens”.

Det finns ett långt och fult ord för allt detta: avprofessionalisering. Man frågar sig förstas hur detta blev möjligt. Har lärarna ingen fackförening? Jo, de har rent av två. Eller åtminstone en och en halv.

Gamla professioner vet med sig att det finns en konflikt mellan timliga intressen och integriteten. Det kan komma till uttryck i parallell organisering: Journalistförbundet och Publicistklubben; Läkarförbundet och Läkaresällskapet. Den ena värnar i första hand plånboken, den andra yrkets heder.

När kommunaliseringen kom på agendan 1989 var det två saker som stod fullständigt klara. Att under kommunalt styre skulle politikerna få bestämma vad som hädanefter menades med ”lärare”. Samt att reformen skulle stupa om majoriteten av lärarna sade nej. Inte ens Göran Persson skulle våga köra över en hel lärarkår.

På den tiden fanns det tre fackförbund för lärare (se faktarutan). Och det såg ut som om det skulle bli ett tydligt nej. Majoriteten i alla tre förbund var emot, visade enkäterna. Så hände någonting under maj månad 1989. Två av de tre förbunden bytte fot. Säkert spelade pengarna en viss roll. På ett ovanligt sätt blandades skolreformen ihop med avtalsrörelsen där Göran Persson lockade med ordentliga löneyft. Med hans egna ord: ”Strategin var att sockra lönebudet så mycket att det skulle bli svårt för lärarfacken att inför sina medlemmar försvara att man inte förhandlat hem det.”

Låt vara. Men de fackförbund som sade ja gjorde samtidigt ett annat val, det mellan att försvara lärarens integritet eller att bli en stor och mäktig organisation. Man valde det senare. Jag är inte säker att man verkligen hade sina lärare med sig på den saken. Men det är det speciella med det som i dag kal-las Lärarförbundet – att där är lärarna i minoritet.

Redan år 1969 hade det som då kallades Sveriges lärarförbund, och som organiserade lärare i de lägre klasserna och förskollärare beslutat att även folk utan utbildning kunde bli medlemmar. Numera räcker det att man arbetar med barn i någon form eller tänker göra det, för att vara ”lärare” i förbundets ögon, vilket inkluderar studenter, fritidspedagoger, elevassistenter och andra. Till och med skolledare, det vill säga arbetsgivarna.

Denna fackliga strategi gynnade förstas tillväxten. För lärarprofessionen blev den emellertid en katastrof. En sådan medlemsbas gör det omöjligt, även om man ville, att slå vakt om lärarens integritet. Snarare tvärtom: det blir ett fackligt intresse att tumma på kompetenskraven. Inte underligt att en del lärare inom Lärarförbundet har fattat tycke för den ideologi som hävdar att det där med fördjupning i ett ämne avspeglar en föråldrad kunskapssyn. Läraren är i stället ett slags proffs på lärande i största allmänhet, heter det, lika gångbar på alla stadier. Tänker man så är det logiskt att utnämna en fritidspedagog till rektor för gymnasiet.

Man kan förstå att kommunfolket applåderade denna jämställdhet. Om den största lärarorganisationen hävdar att det från pedagogisk synpunkt inte är någon större skillnad på lågstadiet och gymnasiet, vad är det som adjunkterna i Lärarnas riksförbund, den andra organisationen, bråkar om? Kanske försvarar de bara sina privilegier när de påstår att matematikläraren bör ha läst matematik.

Jag tar upp detta, för utan att ha den historien blir mycket av hätskheten i skoldebatten obegriplig. Lärarnas riksförbund, som endast organiserar behöriga lärare, anser att Lärarförbundet, som tömt begreppet lärare på innehåll, inte kan göra anspråk på att värna skolans kvalitet.

Facit: I dag är det mer regel än undantag att lågstadielärarna undervisar på högstadiet. Varannan lärare i grundskolan saknar utbildning i det ämne eller på den nivån där hon undervisar och var tionde fast anställd är inte lärare alls, utom i Lärarförbundets mening.

Två säkra tecken på avprofessionalisering: Lärarförbundet saknar statistik över vad deras medlemmar har för utbildning. Skolverket kan inte säga vad Sveriges åtta tusen rektorer har för meriter. Man saknar uppgifter om den detaljen, får jag höra. Men man vet att av dem som just nu utbildas till rektorer är drygt hälften lärare. De övriga, som förväntas utöva pedagogiskt mentorskap i skolan, saknar behörighet att undervisa där. De kan vara allt möjligt, från golfcoacher till militärer.

Missförstå mig rätt. Efter vad vi fått veta om lärarhögskolornas kvaliteter kan man inte hävda att just lärarexamen skulle borga för skolledarens kompetens. Jag vet lysande pedagoger som aldrig satt sin fot på sådan skola, och ett antal högst kompetenta chefredaktörer som inte gått på JMK. Men de är i regel erfarna journalister. Jag vägrar tro att det är bristen på rektorsämnen bland lärarna som åstadkommer denna rekryteringsbild. Det ser mer ut som om skolan var ett land koloniserat av främmande makt.

Det mest förbluffande är att allt detta förutsågs av kritikerna. Men då, 1989, talade de för döva öron. Allt gick så rasande fort. Den största skolreformen sedan grundskolans införande genomfördes utan utredning, konsekvensanalys, remissomgång. Det var – för att vara Sverige – ett högst ovanligt, närmast kuppärtat förlopp. I januari blev Persson skolminister, i februari antydde han eventuell kommunalisering, i oktober hade han propositionen färdig och i december blev den lag.

En framtida historiker som läser riksdagsprotollen lär få svårt att förklara varför en reform som i decennier ansågs helt omöjlig att genomföra plötsligt blev av på detta sätt. Jag tror att för att fatta detta måste man lämna riksdagen och börja leta i Expressen.

”Ett land som föraktar och ringaktar lärarkåren bereder vägen för barbari. En skolklass består inte av en grupp schimpanser, som skall lära sig en cirkuskonst. En skolklass består av unga människor med vitt skiftande intressen, önskningar och behov. Sådana kan bara en ’överkvalificerad’ lärare tillgodose.”

Det var Sven Delblanc som skrev, och han hade en anledning.

Svenskt 1980-tal var ett vulgärt decennium. Det var pengarnas och populismens tid. Aldrig har orden ”konservativ” och ”tradition” haft en fulare klang. Libertarianer angrep idén att staten hade ett ansvar för kulturarvet; samma kulturarv framstod för vänstern som en tvångströja och ett hinder för ett nytt samhälle. Pragmatismen verkare vara alltings mått. I denna tidning menade filosofer att det kunde vara praktiskt med tortyr i vissa fall. Lärarstudenter som länge gått i snickarbyxor och hävdade att de också var arbetare (det var ju inget särskilt med läraryrket) började befolka fackexpeditionerna. De var skeptiska till kulturarvet. Det mesta av det var ju så borgerligt. Det var ”folkets kultur” som var den genuina och demokratiska.

Så kom den då, folkets kultur, i skepnad av en snickare från Skåne. ”Krig mot lärarna”, utropade rubrikerna. Det var skolstyrelsens ordförande i Åstorp, S-ombudsmannen Gösta Brodin, som höjde jämlikhetens fana. ”Lärarna jobbar bara halvtid, men har fullt betalt”, avslöjade han i Expressen i december 1982. De hade lön även när de inte undervisade! Och så var det de långa loven. Det var ett rättvisekrav att de arbetande delade samma villkor. Brodin framställde lärarna som snyltare på välfärden: de var slöa, egoistiska, ett skrå som bevakade orättmätiga privilegier.

Ombudsmannen från Åstorp hade talang för utspel, så medier hängde på. Än i dag minns folk hur han i tv-rutan, frustande av rättvis vrede, sliter i dörren till en skola som är stängd på loven. Han fick anhängare på många håll. Träffacket motionerade om översyn av pedagogernas privilegier, partidistriktet erbjöd riksdagsplats och av LO nominerades Brodin till styrelsen för löntagarfonderna. Och faktiskt ledde hans kampanjer mot lärarna till att staten satte i gång en översyn av lärarnas villkor.

Det är nog inte fel att säga att 80-talets populism var det momentum som hjälpte Göran Persson att få igenom sitt beslut. Året då skolan överlämnades till kommunerna surfade Ny demokrati in i riksdagen. På samma våg. Vilket belyses av Brodins vidare öden. När han var färdig med lärarna upptäckte han att det fanns andra som parasiterade på välfärden. År 2002 ledde han motståndet mot en flyktingförläggning i kommunen, krävde hivtest på utländska barn i Åstorps skolor, bildade så småningom lokalpartiet ”Kommunens framtid” och uteslöts ur SAP. Han avled 2008. Brodins parti finns inte heller längre. Men hans kamrater från den tiden ingår i den inre kretsen av Sverigedemokraterna.

Maciej Zarembamaciej